

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

เนื่องจากพื้นที่สูงเป็นชุมชนชาวเขาที่ดำรงชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก กรอบแนวคิดการวิจัยจึงอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ ที่เป็นตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็น 3 ระดับ คือ ขั้นเริ่มต้น ขั้นก้าวหน้า และขั้นพัฒนาเครือข่าย รวมทั้งแนวคิดทุนทางสังคม ในการพัฒนาชุดตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2548)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา และความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

- (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ เป็นต้น
- (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
- (3) ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง มี 2 ประการ คือ (1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ และ (2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิตและสภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้ โดยมีแนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ดังนี้

- (1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการใช้ชีวิต
- (2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องซื่อสัตย์สุจริต
- (3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
- (4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
- (5) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

2.2 เกษตรทฤษฎีใหม่ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2558)

เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Farming) คือ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุดซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานพระราชดำรินี้เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำการเกษตรให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤตโดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก ความเสี่ยงที่เกษตรกร มักพบเป็นประจำประกอบด้วย (1) ความเสี่ยงด้านราคาสินค้าเกษตร (2) ความเสี่ยงในราคาและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ (3) ความเสี่ยงด้านน้ำฝนทั้งช่วง ฝนแล้ง (4) ภัยธรรมชาติอื่นๆ และโรคระบาด (5) ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต เช่น ความเสี่ยงด้านโรคและศัตรูพืช ความเสี่ยงด้านการขาดแคลนแรงงาน และความเสี่ยงด้านหนี้สินและการสูญเสียที่ดินเป็นต้น

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร มีการคำนวณโดยใช้หลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี และมีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมี 3 ขั้นตอนดังนี้

(1) ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

การแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึงพื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้ เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปีเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้พื้นที่ ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหาร ประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่ายและพื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยง สัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียน

(2) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

การให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือสหกรณ์ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน (1) การผลิต โดยเกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต ตั้งแต่เตรียมดิน หาพันธุ์พืช ปุ๋ยการจัดการน้ำ และ อื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก (2) การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิต ให้ได้ประโยชน์สูงสุดตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วย (3) การ เป็นอยู่ เกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควรโดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการ กิน กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าที่พอเพียง (4) สวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่นมีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน (5) การศึกษา ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่ เยาวชนของชุมชนเอง (6) สังคมและศาสนา เป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็น ที่ยึดเหนี่ยว

(3) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชนมาช่วยในการลงทุนและพัฒนา คุณภาพชีวิต ทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าว บริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง) ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

2.3 แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใย ความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคมองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

- 1) คน: มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งทางด้าน สุขภาพ ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา
- 2) สถาบัน: มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและ สังคม เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก ได้แก่ สถาบัน

ครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจเอกชน และสถาบันสื่อ

- 3) วัฒนธรรม: เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ ในรูปแบบของความเชื่อ ความศรัทธา จารีต ประเพณี ค่านิยม
- 4) องค์ความรู้: ประกอบไปด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชนได้

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้านนับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อเกิดการผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนา และสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันทุนทางสังคมยังสามารถลดน้อยถอยลงหรือหมดไปหากขาดการรวมตัว ร่วมคิดและร่วมทำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

2.4 เป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (มูลนิธิมั่นพัฒนา, 2560)

ระยะเวลา 15 ปีผ่านมา เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals) ทั้ง 8 ข้อ ได้สิ้นสุดลงโดยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในหลายประเทศ ซึ่งเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนา องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ (Dimensions) ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่า เป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาดังแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี ประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย ดังนี้

- เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบและทุกที่
- เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน
- เป้าหมายที่ 3 ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ
- เป้าหมายที่ 4 ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน
- เป้าหมายที่ 5 บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน
- เป้าหมายที่ 6 ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน
- เป้าหมายที่ 7 ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ตามกำลังซื้อของตน

- เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน
- เป้าหมายที่ 9 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม
- เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ
- เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน
- เป้าหมายที่ 12 ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน
- เป้าหมายที่ 13 ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น
- เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน
- เป้าหมายที่ 15 พืชพันธุ์ บุรณะ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้ง และฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ
- เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึงของส่วนรวม มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ
- เป้าหมายที่ 17 เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพที่ 1 เป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ

ที่มา: <https://www.un.org/sustainabledevelopment>

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551) ได้ศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง: บทเรียนจาก 40 หมู่บ้าน โดยได้พัฒนามิติ/ตัวบ่งชี้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะของชุมชนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 8 มิติ จำนวน 26 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1) ความมั่นคงด้านอาหาร

- 1.1 มีแหล่งการผลิตและกระบวนการผลิตที่เหมาะสม ปลอดภัยต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค และเป็นมิตรต่อระบบนิเวศน์
- 1.2 มีฐานการผลิตที่สามารถรองรับต่อความต้องการที่มีการขยายตัวของชุมชนในอนาคต
- 1.3 ชุมชนมีการผลิตอาหารไว้บริโภคในชุมชนเองเป็นส่วนใหญ่ ลดการใช้พลังงานและการเดินทางสู่ตลาด
- 1.4 เน้นการผลิตเพื่อบริโภคก่อน เหลือจากการบริโภคนำไปแจกจ่าย/ขายสู่ตลาด

2) ระบบการผลิตที่เหมาะสมกับภูมิสังคม

- 2.1 มีการประกอบอาชีพที่สุจริต มั่นคง เหมาะสมกับความสามารถประสบการณ์ของบุคคล และศักยภาพที่มีภายในชุมชน
- 2.2 มีรายได้ที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ มีผลกำไรตามสมควร ไม่ขาดทุน
- 2.3 มีความคิดริเริ่มในการพัฒนาการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก

3) ครอบครัวอบอุ่นในชุมชนเข้มแข็ง

- 3.1 เป็นครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ของพ่อ-แม่-ลูก ตลอดจนผู้อาวุโสในครอบครัวที่อบอุ่น มีเวลาให้แกกัน
- 3.2 มีกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับสมาชิกในครัวเรือน เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน
- 3.3 ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความสัมพันธ์เอื้ออาทรต่อกัน มีความสมานฉันท์ ไม่แตกแยก แบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน

4) สภาพเศรษฐกิจที่มั่นคง

- 4.1 ชุมชนมีการวางแผนด้านเศรษฐกิจ จัดสรรทรัพยากรต่างๆ เพื่อการผลิต การบริโภค และการลงทุนที่สมดุล
- 4.2 ทำบัญชีครัวเรือนเพื่อใช้ในการตัดสินใจบริโภคอุปโภคและมีการออมทรัพย์ไว้ใช้ในยามจำเป็น
- 4.3 มีการวางแผนด้านสร้างรายได้ ลดรายจ่าย สร้างและใช้หนี้สิน ลดการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย

5) ความพร้อมของปัจจัยพื้นฐาน

- 5.1 มีปัจจัยพื้นฐาน สาธารณูปโภค ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ถนน ที่เหมาะสมกับระดับการพัฒนาชุมชน
- 5.2 มีสวัสดิการด้านอนามัย และสาธารณสุข ครอบคลุมตลอดชีวิต รวมทั้งเด็ก คนแก่ พิการ ผู้ด้อยโอกาสและผู้ป่วยยากจน

- 5.3 มีโอกาสแห่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เพียงพอต่อการเรียนรู้ในการดำรงชีวิตในชุมชน และเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

6) ระบบกลุ่มและองค์กรสวัสดิการ

- 6.1 มีระบบกลุ่มและองค์กรในชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษา ศาสนา ออมทรัพย์ สวัสดิการสังคม เยาวชนป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อม
- 6.2 เชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ ในชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อรับการสนับสนุนด้านการเรียนรู้ ประสบการณ์ และวิชาการ
- 6.3 ลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ อปท. และกลุ่มพลังมวลชนต่างๆ
- 6.4 องค์กรต่างๆ ในชุมชน มีการดำเนินงานแบบโปร่งใส ใช้ระบบธรรมาภิบาล มีส่วนร่วมจากกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

7) กระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญา

- 7.1 มีการจัดการความรู้ภายในชุมชน นำภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ผ่านระบบการศึกษาที่มีในท้องถิ่น
- 7.2 เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำความคิด เกษตรกรต้นแบบ และคนรุ่นใหม่
- 7.3 อนุรักษ์ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ สืบทอดให้แก่คนรุ่นต่อไป สามารถผสมผสานกับความรู้วิทยาการในปัจจุบัน

8) การจัดสรรใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

- 8.1 วางแผนการจัดสรรทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้ประโยชน์ในการผลิต การบริโภค และการอนุรักษ์
- 8.2 มีแผนกำหนดขอบเขตและขีดความสามารถที่เหมาะสมของทรัพยากรในชุมชนในการรองรับการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ
- 8.3 มีการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชนให้ยั่งยืน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสภาพแวดล้อมของชุมชน

พิพัฒน์ และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคธุรกิจ และได้มีการพัฒนาตัวแบบที่เรียกว่าวุฒิระดับความพอเพียง (Sufficiency Maturity Level: SML) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประเมินองค์กรธุรกิจที่เข้าไปศึกษาว่ามีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด และจะมีกระบวนการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้น (stage) ที่สูงขึ้นได้อย่างไร โดยไม่จำกัดว่าองค์กรนั้นจะใช้หลักการหรือแนวทางปฏิบัติจากแหล่งใดหรือไม่อิงอยู่กับทฤษฎีที่จะพัฒนามาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพียงทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ในอนาคตตัวแบบ Sufficiency Maturity Level เกิดจากแนวคิดที่ต่อยอดมาจากเกณฑ์ โดยจำแนกองค์กรธุรกิจที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเข้าข่าย-เข้าใจ-เข้าถึง และมีการกำหนดวุฒิระดับความพอเพียงเป็น 5 ระดับดังนี้ คือ (1) กลุ่มเข้าข่าย มีขั้นการพัฒนาในระดับ 1 ขั้นริเริ่ม (initiation) ระดับ 2 ขั้นเอาอย่าง (2) กลุ่มเข้าใจระดับ 3 ขั้นสร้างแบบ (formulation) ระดับ 4 ขั้นบริหาร (administration) และ (3) กลุ่มเข้าถึง ระดับ 5 ขั้นบูรณาการ (integration)

เบญจพรรณ และคณะ (2556) ได้สำรวจจุดอ่อนของการสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนในอดีต และนำมาปรับปรุงการสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ด้วยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วจาก กชช.2ค และ จปฐ. ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ร่วมกับการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยผสมผสานกรอบแนวคิด Sustainable Livelihood Framework (SLF) เข้ากับ Driving-Forces-State-Response เพื่อเป็นกรอบการสร้างตัวชี้วัดในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง รวมทั้งสิ้น 19 ตัวชี้วัด โดยให้มีการให้น้ำหนักตัวชี้วัดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย (1) ด้านกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ สัดส่วนระยะทางถนนลาดยางและคอนกรีตถึงอำเภอ สัดส่วนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้และน้ำใช้เพียงพอตลอดเวลา สัดส่วนเกษตรชลประทาน (ฤดูแล้ง) (2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สัดส่วนพื้นที่เกษตรนอกพื้นที่อนุรักษ์ สัดส่วนพื้นที่ปาริมน้ำ สัดส่วนพื้นที่เกษตรที่ไม่เสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดิน การมีน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภค (3) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงแหล่งทุน ขนาดพื้นที่เกษตรต่อคน ผลผลิตข้าวต่อความต้องการบริโภค รายได้เฉลี่ยต่อคน สัดส่วนของประชากรที่มีรายได้สูงกว่า 23,000 บาท/คน/ปี (4) ตัวชี้วัดด้านทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ สัดส่วนคนอายุ 15-60 ปี อ่านเขียน คิดเลขอย่างง่ายได้ ระดับการศึกษาเฉลี่ย สุขภาพอนามัยเด็ก และ (5) ตัวชี้วัดด้านความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ สัดส่วนผู้มีบัตรประชาชน สัดส่วนพื้นที่ทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์ สัดส่วนรายได้รวมของครัวเรือนยากจน และความเข้มแข็งทางสังคม โดยทดสอบตัวชี้วัดในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 4 แห่ง พบว่าวิธีการนี้ได้ผลดีสามารถระบุค่าตัวชี้วัดในแต่ละด้าน และดัชนีการพัฒนาโดยรวมทำให้สามารถทราบถึงประเด็นที่ยังต้องมีการพัฒนาในแต่ละด้านของหมู่บ้านหรือพื้นที่ ตัวชี้วัดและดัชนีการพัฒนายที่สร้างขึ้นมีความง่ายต่อการปรับให้เป็นปัจจุบันและการเทียบกับค่ามาตรฐาน เช่น เกณฑ์ในหมู่บ้านคนไทยหรือเกณฑ์ในกลุ่มหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาที่ดี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนการคำนวณจากกรออิงกลุ่มมาอิงเกณฑ์ซึ่งมีความเหมาะสมมากกว่า และสามารถนำไปใช้ในพื้นที่สูงอื่นๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้น เหมาะสำหรั้นำไปใช้คัดกรองพื้นที่เป้าหมายและกำหนดประเด็นการพัฒนาแบบเร่งด่วนได้ แต่อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดในการศึกษานี้ยังเป็นตัวชี้วัดในระดับหมู่บ้านทั้งหมด และไม่ได้มีการโยงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาอย่างชัดเจน

พนมศักดิ์ และคณะ (2556) ได้ศึกษาดัชนีความสุขของชุมชนบนพื้นที่สูงมิติด้านความอยู่ดีมีสุขของชุมชนอันเป็นความมุ่งหวังหรือเป้าหมายที่แท้จริงของชุมชนซึ่งมีความเฉพาะเจาะจงโดยเฉพาะด้านอัตวิสัย (Subjective well-being) และสังคมนิเวศ ได้ดำเนินการพัฒนาตัวชี้วัดร่วมกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย โดยการจัดประชุมกลุ่มตัวแทนชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็น วิเคราะห์หาปัจจัยที่สามารถบ่งบอกหรือนำไปสู่การอยู่ดีมีสุขของชุมชน ชุดตัวชี้วัดที่ได้จากการจัดประชุมกลุ่มระดมความเห็นในชุมชนต่างๆ นำมาคัดกรอง สรุปรวมเป็นชุดตัวชี้วัดแบ่งออกเป็น 6 หมวดหมู่ รวม 31 ตัวชี้วัด ได้แก่ หมวดเศรษฐกิจ (ทรัพย์สิน เงินทุน หรือหลักประกันในชีวิต) ประกอบด้วย (1) รายได้ครัวเรือนมั่นคง (2) มีพื้นที่ทำกินอุดมสมบูรณ์และพอเพียง (3) มีน้ำเพื่อการเกษตรพอเพียง (4) มีแหล่งทุน/แหล่งกักเก็บเงิน และ (5) มีที่อยู่อาศัยมั่นคง-ถาวรและสิ่งอำนวยความสะดวก หมวดคนและครอบครัว ประกอบด้วย (6) สุขภาพอนามัยดี (7) ครอบครัวเข้มแข็งอบอุ่น (8) ปลอดภัย-ยาเสพติด (9) การศึกษาที่ดี (10) มีอาหารพอเพียง ปลอดภัย หมวดสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย (11) ถนนดี (12) มีน้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาดและพอเพียง (13) มีไฟฟ้าใช้ (14) การสื่อสาร (15) บริการสาธารณสุข (16) มีโรงเรียน/สถานศึกษา หมวดชุมชนและสังคม ประกอบด้วย (17) มีผู้นำที่ดี มีความเข้มแข็ง (18) ชุมชนสงบสุข (19) ชุมชนช่วยเหลือแบ่งปันกัน (20) การมีส่วนร่วม

ร่วมของคนในชุมชน (21) ปลดอบายมุข-ยาเสพติด (22) การมีและปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน (23) การกระจายข่าวสารที่ดี หมวดวัฒนธรรมประเพณี ประกอบด้วย (24) การมีและปฏิบัติตามศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี (25) มีระบบผู้อาวุโส ผู้นำทางสังคม หมวดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (26) ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ (27) แหล่งน้ำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ (28) ได้ใช้ประโยชน์จากป่า (29) มีและปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อรักษาธรรมชาติ (30) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ (31) ไม่มีมลภาวะ สิ่งรบกวนต่างๆ ผลการเก็บข้อมูลนำมาสร้างกราฟไยมงมุม ที่สามารถแสดงดัชนีความสุขในแต่ละด้านของแต่ละหมู่บ้านหรือของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแต่ละแห่ง จะแสดงให้เห็นถึงความบกพร่องในการพัฒนาในด้านต่างๆ จากแกน 31 แกน (31 ตัวชี้วัด) พบว่าหมู่บ้านในโครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงหลายแห่งยังมีปัญหาการพัฒนาในหลายๆ ด้าน ดัชนีแสดงการพัฒนาในระดับ 0-1 ของทั้ง 31 ดัชนี และสามารถเปรียบเทียบกันได้ทุกหมู่บ้าน (หรือโครงการ) สามารถนำมาสร้างแผนพัฒนาหมู่บ้านหรือแผนพัฒนาลุ่มน้ำเพื่อยกระดับความสุขของชุมชนได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้โยงสาเหตุหรือความเปลี่ยนแปลงระดับความสุขของชุมชนแต่อย่างใด

Sandbichler *et al.* (2013) ศึกษาผลกระทบของโครงการการลงทุนในฟาร์มต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในออสเตรีย ได้ทำการสำรวจความเข้าใจของนิยามคุณภาพชีวิต (quality of life) และให้เกษตรกรให้คะแนนความพึงพอใจขององค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่กำหนดไว้ 10 ข้อ โดยให้คะแนนความพึงพอใจและคะแนนความสำคัญ 1 ถึง 5 จากน้อยที่สุดไปมากที่สุด เพื่อหาคะแนนดัชนีคุณภาพชีวิต (quality of life index) ทั้งนี้เกษตรกรต้องให้คะแนนในปีก่อนและหลังโครงการ เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต 10 ข้อ ประกอบไปด้วย 1) ทำงานในฟาร์มของตัวเอง (working on one's own farm) 2) การศึกษา (amount of education) 3) รายได้ 4) มาตรฐานการใช้ชีวิต (standard of living) 5) ชีวิตของครอบครัว (family life) 6) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) 7) สถานภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจ (political and economic conditions) 8) เวลาพักผ่อน 9) สุขภาพ และ 10) คุณค่าและธรรมะ (values and religion) ซึ่งงานของ Sandbichler *et al.* (2013) ก็ครอบคลุมทั้งมิติเชิงประจักษ์และเชิงการให้คุณค่า

เบญจพรณ และคณะ (2559) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงนาร่อง 8 แห่ง ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ปางแดงใน โหล่งขอด ห้วยเป้า ป่ากล้วยปางหินฝน จังหวัดน่าน คือ ขุนสถาน จังหวัดเชียงราย คือ แม่สลอง และจังหวัดตาก คือ แม่สลอง โดยใช้แนวคิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework, SLF) มาเป็นกรอบในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต ได้แยกความกินต้อยต้อออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นสภาพความเป็นอยู่ที่สามารถวัดได้ง่าย จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ รายได้ การจ้างงาน และความมั่นคงทางอาหาร ส่วนที่ 2 เป็นคุณภาพชีวิต จำนวน 8 ด้าน คือ สถานะด้านสุขภาพ ความสมดุลของการทำงานและการใช้ชีวิตด้านอื่น การศึกษาและทักษะ ความสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วมและการปกครอง คุณภาพสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยส่วนบุคคล และความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัย ทั้งสองส่วนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากทุนทางสังคม 5 ด้าน คือ กายภาพ การเงิน ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางสังคม รวมทั้งสิ้น 16 ตัวชี้วัด พบว่า ครึ่งเรือนเกษตรกร 908 ครึ่งเรือน ใน 8 พื้นที่ มีอัตราการเติบโตรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในช่วง 10 ปี ของกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. โดยรวมร้อยละ 10 ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. มีอัตราการเติบโตโดยรวมร้อยละ 6 ส่วนรายได้จากการปลูกพืชมีการเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในพื้นที่

ของกลุ่มครัวเรือนที่เข้าร่วมกับ สวพส. เช่น ปางแดงใน ปากกล้วย ปางหินฝน แม่สลอง ขุนสถาน เมื่อเทียบรายได้และความเปลี่ยนแปลงทางรายได้ ความแตกต่างระหว่างกลุ่มเข้าร่วมฯ และไม่เข้าร่วมฯ เห็นชัดที่สุด คือ ขุนสถานและปากกล้วย ส่วนความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน พบว่าหลายพื้นที่ที่ยังไม่ดีขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ปากกล้วยและแม่สลอง ยังมีความไม่มั่นคงทางอาหารในระดับสูง เนื่องจากชุมชนในปากกล้วยขาดพื้นที่ปลูกข้าวและมีจำนวนสมาชิกต่อครัวเรือนสูง 8-10 คน ในส่วนของแม่สลอง ชุมชนยังขาดรายได้ที่จะหาซื้ออาหารเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทำให้ขาดโอกาสในการขายผลผลิตในราคาที่ดีและอาชีพทางเลือกที่หลากหลาย ส่วนพื้นที่ที่มีปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารน้อยที่สุด คือ ขุนสถานและห้วยเป่า ซึ่งมีพื้นที่ทำกินและน้ำชลประทานในระดับดี รองลงมา คือ ปางหินฝนและแม่สลอง เนื่องจากครัวเรือนมีความสามารถเข้าถึงตลาดและอาชีพเพื่อหารายได้ดีกว่าพื้นที่อื่น โดยสาเหตุสำคัญที่ครัวเรือนระบุว่าทำให้อาหารไม่เพียงพอ คือ รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ผลผลิตทางการเกษตรต่ำ และขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง อาจสรุปได้ว่า การดำเนินงานของ สวพส. ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนากับ สวพส. มีรายได้และความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น แต่การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเน้นให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สถาบันไทยพัฒน์ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2559) อธิบายว่าคำว่าพอเพียง คือ การพึ่งตนเอง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Self-sufficiency แต่คำว่าพอเพียงในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตรงกับคำว่า Sufficiency Economy นั้น มีความหมายกว้างกว่าแค่การพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน” ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่มีการรวมตัวกัน เพื่อร่วมกันดำเนินงานในเรื่องต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายและการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ โดยประสานความร่วมมือกับภายนอก เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า” ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงมิใช่แค่เพียงเรื่องของการพึ่งตนเองโดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับใคร และมีแค่เรื่องของการประหยัด แต่ยังครอบคลุมถึงการข้องเกี่ยวกับผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

(1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวได้ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว และมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้วยการประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ

(2) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคล/ครอบครัว มีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานราชการ มูลนิธิ และเอกชน

(3) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กร มีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน

การผลิต การตลาด การจำหน่าย และการบริหารจัดการ เพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา ให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

การจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (Dependent) เป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งเป็นอิสระ (Independent) แล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงอิงกัน (Inter-dependent) สงเคราะห์เกื้อกูล ร่วมมือกัน และประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

